

KOMUNITNÍ ZAHRADY – SONDA DO STRUKTURY A MOTIVACE UŽIVATELŮ TŘÍ KOMUNITNÍCH ZAHRAD V PRAZE

COMMUNITY GARDENS – A PROBE INTO THE STRUCTURE AND MOTIVATION OF USERS OF THREE COMMUNITY GARDENS IN PRAGUE

Bc. Eva Švehlová

AMBIS vysoká škola, a.s.
Lindnerova 575/1, 180 00 Praha 8 - Libeň
eva.svehlova@seznam.cz

Klíčová slova:

komunitní zahrada, komunitní zahradničení, městské zemědělství, sousedství

Keywords:

community garden, community gardening, neighborhood, urban agriculture

Abstrakt:

V České republice má chalupaření a chataření dlouho tradici. Chaty a chalupy bývají součástí sociálního statusu městských rodin. S jejich vlastnictvím je ovšem spojen určitý závazek, který některé rodiny nejsou ochotné akceptovat. Pro jiné domácnosti je druhé bydlení finančně nedostupné. Nicméně i u těchto lidí přetrvává touha po vlastní zahrádce, kde by si mohli vypěstovat vlastní bio potraviny či květiny. Je obtížné získat v Praze klasickou zahrádku s chatkou v zahrádkářské kolonii. Mnohé kolonie ustupují developerským projektům. Určitou alternativou k těmto zahrádkám jsou tzv. komunitní zahrady. Ty se dnes stávají světovým fenoménem, který má vzestupný potenciál. Hlavním cílem příspěvku je odpověď na otázku, jaký je profil uživatelů komunitních zahrad a jaká je jejich motivace k jejich využívání. Pro výzkum bylo použito pozorování a polostrukturované rozhovory s uživateli tří pražských komunitních zahrad.

Abstract:

In the Czech Republic, shacks and cottages have a long tradition. Cottages and cottages tend to be part of the social status of urban families. However, their ownership comes with a certain commitment that some families are not willing to accept. For other households, second housing is financially unaffordable. However, even these people still have a desire for their own garden, where they could grow their own organic food or flowers. It is possible to get a classic garden with a cottage in a gardening colony in Prague. Many colonies are giving way to development projects. A certain alternative to these gardens are the so-called community gardens. Today, they have become a world phenomenon that has an upward potential. The main goal of the paper is to answer the question of what is the profile of users of community gardens and what is their motivation for using them. Observations and semi-structured interviews with users of three Prague community gardens were used for the research.

Úvod

Obyvatele České republiky lze nazvat národem chatařů, chalupářů a zahrádkářů. Záliba v chalupaření, chataření a zahrádkaření má zde dlouholetou historii a je spjatá s érou socialismu, kdy bylo omezeno cestování do zahraničí. Dovolené a prázdniny s dětmi proto často trávili obyvatelé měst na svých chatách nebo chalupách. Pro obyvatele měst, kteří nevlastnili chatu ani chalupu, byla dlouhá léta jedinou možností relaxace na vlastní zahrádce nebo pronajatá zahrádka v zahrádkových (zahrádkářských) koloniích.

Historie zahrádkových kolonií je v Praze bohatá. Vznik zahrádkových kolonií koresponduje se vznikem komunitních zahrad v USA – v Praze se první zahrádkové osady objevují v 90. letech 19. století, vznikají pro potřeby chudých lidí. Další rozvoj je v období světových válek jako reakce na nedostatek potravin a krizi. Odpovídá tomu i jejich umístění u čtvrtí, které neobývali bohatí lidé – Žižkov, Libeň. S rozmachem výstavby města dochází k rušení zahrádkových kolonií a jejich přesunu na okraj Prahy. Poslední zahrádkové kolonie byly založeny v 80. letech 20. století (Gibas, 2013).

V roce 2021 je v Praze 24 zahrádkových osad. Současná situace zájmu o vlastní zahrádku je na stránkách Českého zahrádkářského svazu vyjádřena takto: *„O zahrádky na území Prahy je stále obrovský zájem a poptávka několikanásobně přesahuje nabídku... Nedostatek zahrádek má spojitost se stávající přípravou Metropolitního plánu, který by měl respektovat potřebu Pražanů a nesměřovat volné plochy zeleně jen na parkové plochy, na kterých pěstební realizace občanů není možná. V případě zájmu o to, kterým směrem se ubírá rozvoj města, se můžete zúčastnit některé prezentace MP na Institutu plánování a rozvoje hl. m. Prahy“* (Český zahrádkářský svaz, 2011). Možnost získat nebo pronajmout si takto zahrádku je v roce 2021 již několik let téměř nereálné.

Pravděpodobně i tato situace vedla k postupnému vzniku komunitních zahrad v Praze. Hnacím motorem je obecně prospěšná společnost Kokoza, která provozuje na stránkách <https://www.mapko.cz/> aktuální přehled nejen komunitních zahrad, ale i kompostérů, záhonů pro školky, street gardening, zelených střech a dalších aktivit, které mohou ve městech provozovat lidé se zaměřením na pěstování, kompostování a minimalizaci zatěžování životního prostředí odpady z vlastní kuchyně. V roce 2011 založila obecně prospěšná společnost Kokoza permakulturní komunitní zahradu se společným záhonem, nicméně o ni nebyl dostatečný zájem. Tento koncept tedy neosvědčil. V dalším roce, 2012, založila již komunitní zahradu, kde má každý svůj vlastní záhonek, o který se stará. V tom samém roce vznikla také zahrada zvaná Prazelenina, která slouží i jako kulturní prostor (Mikovcová, 2015). Aktuální počty komunitních zahrad lze sledovat na stránkách <https://www.mapko.cz/>. V roce 2021 jen v Praze je cca 40 komunitních zahrad.

Zahrádkové osady a na ně dnes navazující komunitní zahrady ukazují na potřebu obyvatel činžovních a panelových domů mít vlastní kousek zeleně, kde si mohou vypěstovat to, po čem touží nebo si jen tak posedět na zahrádce a užít si klidu a pohody. S rostoucí výstavbou v Praze se zahrádkové kolonie ruší, veřejně přístupná zeleň funkcí těchto kolonií nemůže nahradit. Proto v posledních deseti letech roste jejich počet a roste i počet uživatelů, kteří využívají komunitní zahrady, které jsou prostorově menší a jsou umístovány do běžné zástavby, kde by zahrádkové kolonie nikdy být nemohly.

Institut plánování a rozvoje hlavního města Prahy (IPR) na jaře 2022 představil veřejnosti návrh nového Metropolitního plánu Prahy. V tomto plánu nejsou komunitní zahrady přímo

zmiňovány, ale jejich vznik je umožněn v rámci zastavitelných ploch určených pro zeleň. Konkrétně se uvažuje o vzniku komunitní zahrady na části území tzv. Trojmezí, což je rozsáhlý nezastavěný pozemek mezi Chodovem, Hostivaří, Spořilovem a Záběhlicemi, jehož využití je už desítky let předmětem odborných i veřejných debat. Komunitní zahrada by mohla vzniknout i na Praze 9 poblíž kbelského letiště v lokalitě Kyje-Hutě. V obou zmiňovaných lokalitách IPR zadal tvorbu urbanistických studií, v kterých jsou komunitní zahrady uvedeny jako alternativní možnost využití. Studie jsou předmětem veřejné diskuze.

Pro tento výzkum byly považovány za komunitní zahrady **Zahrady pro trávení volného času**, může zde být k dispozici místo pro piknik nebo grilování, lze zde nalézt společné náradí, společný přístup k vodě, místo pro společné posezení a odpočinek. Členem se může stát kdokoli, kdo projeví zájem o členství, které někdy bývá zpoplatněno. Důvodem bývá nákup společného náradí či jiného zařízení a poplatky za vodu. Zahrádky jsou oploceny, vstup je omezen, vlastníky pozemků jsou často Městské části, které na svém pozemku komunitní zahradu provozují.

Cílem výzkumu bylo identifikovat profil uživatelů komunitních zahrad a zjistit jejich motivace k využívání komunitních zahrad. V práci byla použita metoda triangulace, tj. kombinace metod analyzujících stejný problém – datová triangulace, kdy vedle verbálních dat (polostrukturnovaných rozhovorů) byly použity i fotografie a elektronická data z internetu (Hendl, 2016) a zúčastněné pozorování.

Pro analýzu byly vybrány tři komunitní zahrady, tak aby se od sebe vzájemně lišily nejen svým umístěním, ale i způsobem založení, financováním a cílovou skupinou uživatelů: KZ Za Haštalem – první komunitní zahrada je umístěna v centru Prahy, Zahrádka Paletka – druhá zahrada je umístěna na rozhraní sídliště Prosek s panelovými domy a Klíčova, kde převažují rodinné domy. Třetí Komunitní zahrada Vidimova je umístěna uvnitř panelového sídliště Jižní Město v Praze.

Empirický sběr dat probíhal následujícím způsobem: Nejdříve byl z každé zahrady kontaktován její zakladatel/koordinátor, se kterým byl dohodnut postup pro osobní návštěvu zahrady. Koordinátoři jsou v úzkém kontaktu s uživateli komunitních zahrad a potvrdilo se, že se většinou mohou vyjadřovat i k motivaci uživatelů a znají jejich strukturu – rodinný stav, věkovou kategorii a zázemí. Autorka strávila na každé zahradě minimálně 1 až 2 hodiny, ve kterých vedla polostrukturnované rozhovory. Cílem těchto rozhovorů bylo zjistit motivy k zapojení do komunitních zahrad a strukturu těchto uživatelů, tak i samotných koordinátorů. Rozhovory byly upřednostněny před dotazníky zejména z toho důvodu, že umožňovaly jít do hloubky a motivy uživatelů byly překvapivě velice osobní.

Témata k polostrukturnovaným rozhovorům byla vybrána tato:

Koordinátoři a jejich motivace

Pořádané akce

Počet záhonků, počet a struktura uživatelů

Motivace a přínos uživatelů

Co je pro uživatele víc, komunita nebo zahrádkaření?

Zkušenosti se zahradničením, spolupráce rodinných příslušníků

Strávený čas na zahradě, délka dojíždění

Vnímání komunitní zahrady jako prostředek zkrášlení okolí

V průběhu výzkumu se ukázalo další téma, které souviselo s motivací, o kterém mluvili všichni koordinátoři, bylo pro ně natolik podstatné, že ho zmínili nezávisle na sobě na každé komunitní zahradě. Autorka se tedy rozhodla přidat toto téma k porovnání:

Děti na komunitní zahradě

Komunitní zahrada Za Haštalem

Tato komunitní zahrada je nejmenší z navštívených. Nejenom samotným počtem míst, ale celkovým uspořádáním. Uživatelé zde nemají žádné zázemí, k dispozici je jen bezplatně voda z vodovodního řádu k zalévání konví. Tato zahrada neumožňuje žádné místo ke společnému posezení. Lavičky, které tu jsou, jsou využívány maminkami, které navštěvují dětské hřiště se svými dětmi. Umístění zahrady je na obrázku č. 1.

Obrázek 1: *Mapa umístění KZ Za Haštalem*

Zdroj: (Mapa komunitních zahrad a kompostérů, 2022)

Rozhovor byl veden 3. srpna 2021 s koordinátorem 1, který je zaměstnancem Městské části Praha 1. V tu chvíli nebyli na zahradě přítomni žádní jiní pěstitelé, jen maminky s dětmi na dětském hřišti. Autorce se poté nepodařilo zastihnout žádné uživatele. Přestože tato komunitní zahrada má facebookové stránky (<https://www.facebook.com/komunitnizahradypaha1>), uživatelé na těchto stránkách nejsou aktivní v tom smyslu, že by plánovali společná setkání. Během rozhovoru vyplynulo, že používají soukromou skupinu na WhatsApp, přes kterou jsou v kontaktu mezi sebou.

Vznik komunitní zahrady

KZ Za Haštalem – komunitní zahrada je umístěná v centru Prahy, na Starém Městě v blízkosti Anežského kláštera a kostela sv. Haštala. Vznikla v roce 2017 jako projekt Městské části Praha 1. Cílem projektu komunitní zahrady bylo zvýšit komfort bydlení v Praze 1. K tomuto účelu bylo využito dětské hřiště, které je mezi domy a vstupuje se do něj brankou. Neplatí se členské poplatky, ani za vodu, omezení je dáno tím, že členem může být pouze obyvatel Praha 1. Samotný impuls pro založení byl zajímavý: „*Takže díky tomu, že jsem měl pod sebou dětská hřiště, tak pod něj spadl i tento prostor. Já jsem sem chodil kontrolovat spíš ty herní*

prvky a podobně a zjistil jsem, že tamhle celý ten trojúhelník, tak tam nebylo ale vůbec nic. Tam se honila meluzína, bylo tam neuklizeno a neutěšeno. Takže jsme tam udělali prvních pár pěstitelských míst, tím, že jsme tam dali ceduli, že pokud by občané chtěli pěstovat, takže se můžou tam a tam přihlásit a že příští rok bychom to udělali ve větším“ (koordinátor 1).

Koordinátoři a jejich motivace

Koordinátorem je zaměstnanec Městské části Praha 1, který je ale také zároveň uživatelem této komunitní zahrady. Přestože je starost o komunitní zahradu součástí jeho zaměstnání, z rozhovoru vyplynulo, že mu tato práce přináší velkou radost a uspokojení: „Lidé sem chodí relaxovat a odpočívat, nechodí sem naštvaný. Teď si vemte, já byl fakt unavený, když jsem přišel a jak o tom povídám, úplně zářím, protože toto je fakt jako oáza... Já tady chodím a tolik lidí mě zdraví, to je prostě úžasný, co se tady podařilo, sem chodí ty maminky, co jsou místní. Třeba když zaléváme hadici a byla tady školka, tak jsem vzal tu hadici a ty děti pod tím běhaly. To jsou krásy života“ (koordinátor 1). Aktivitu dětí a rodičů ukazuje obrázek č. 2.

Obrázek 2: Děti na Komunitní zahradě Za Haštalem

Zdroj: koláž (Komunitní zahrady Praha 1, 2021)

Počet záhonků, počet a struktura uživatelů

V prvním roce zde vzniklo 16 pěstitelských míst. V roce 2018 byla pěstitelská místa upgradovaná na současný stav 22 míst. Tento stav již nelze navyšovat, aby se dětem neubíral herní prostor.

„V zásadě těch členů je padesát? Chodí sem maminky jednotlivě, možná ve dvou, ve třech, ale tady máte najednou 50 lidí, kteří jsou tu v zásadě každý den.

Je zde takové pevné jádro a asi tak 30 % se každý rok obmění. Buď se lidi odstěhují z Prahy 1, to je častá příčina. Nebo jim třeba odrostou děti a už potom úplně nemají důvod sem chodit, protože sem chodili s těmi dětmi. Takže těch 30 %, to se každý rok obmění. Ale to pevné jádro, právě z našich senierek, anebo z opravdu zapřísáhlých pěstitelů, zůstává stále stejný.

Ale to je hezký, je tady vidět průřez – jsou tady lidi, co pracují ve státní správě, je tu paní, co je novinářka, velmi známá a dobrá novinářka, jsou tady senioři. Je tu třeba doktorka z nemocnice Na Františku. Je to napříč sociálními skupinami“ (koordinátor 1).

Motivace a přínos uživatelů

Obyvatelé Prahy 1 v drtivé většině bydlí v domech bez jakékoli zahrádky, jediná možnost dostupné zahrádky se jim nabízí právě díky této komunitní zahradě, byť je počet míst omezený a často musí čekat, až se uvolní místo.

„Důvod je úplně jednoduchý. Krásně to řekla jedna z pěstitelek: „To je najednou jako by náš byt měl zahradu.“ Tak polovina pěstitelů jsou maminky nebo rodiče s dětmi, kteří sem chodí. A v zásadě tady jsme viděli, že ty maminky si hrají s mobilem, nic moc se tady neděje (matka malé holčičky poblíž vedeného rozhovoru houpe holčičku na houpačce a přitom se dívá do mobilu a ne na své dítě – poznámka autorky). Ty děti si tu hrají a najednou když ty maminky zjistily, že by tady mohly mít i další využití, tak je to začalo o to víc zajímat.

Zase jiná maminka řekla: „To je skvělý, že ty děti zjistí, že bylinky nejsou z té plastové vaničky ze supermarketu, ale že se o to někdo musí postarat.“ To je na tom to jedinečné, že je to na dětském hřišti. Polovina pěstitelů jsou návštěvníci dětského hřiště jako takového a v zásadě druhá polovina jsou sousedé, často senioři, kteří tu mají nějaký vztah.

Ono si to tu žije svým životem a utvořila se tu úžasná a silná komunita, jak těch maminek s dětmi, tak i těch seniorů... To je tím, že ten projekt byl apolitický, žil si svým životem, tak o to víc ty sousedy stmeloval. Oni poznali nové sousedy, píšou si, navzájem si zalívají. Vyjadřují se tak, že se jim líbí, že mohou něco pěstovat a že se jim líbí, že z toho v zásadě něco mají, ale zároveň že potkali spoustu nových sousedů.“ (koordinátor 1).

Komunita nebo zahrádkaření

„Fifty fifty. Vyjadřují se tak, že se jim líbí, že mohou něco pěstovat a že se jim líbí, že z toho v zásadě něco mají, ale zároveň že potkali spoustu nových sousedů. Centrum je hodně neosobní.“ (koordinátor 1).

Děti na komunitní zahradě

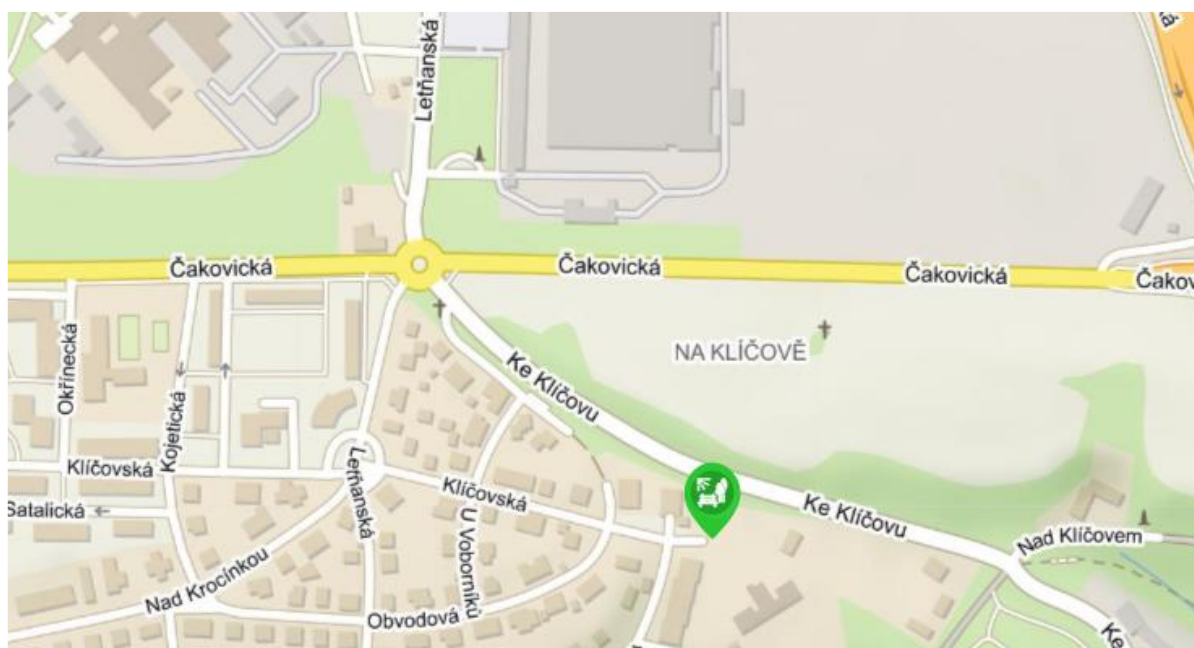
Propojení dětí se zahrádkou je na této zahradě nepopíratelné. Již samotným umístěním, tak i postojem všech uživatelů.

„A to propojení, že ta babička to dítě nezná, nemá k němu příbuzenský vztah, tak mu třeba ukazuje, jak se zaštipují rajčata a tak. A to mezigenerační propojení, je prostě úžasný“ (koordinátor 1).

Zahrádka Paletka

Tato komunitní zahrada umožňuje kromě pěstitelských míst možnost setkávání se. V zahradě jsou umístěny herní prvky pro děti, pískoviště, kůlna na nářadí, prostor k posezení, udírna a vlastnoručně postavené WC. Společným prostorem je také záhon brambor, o který se starají společně a potom ho společně sklízí. Na zahradě jsou také ovocné stromy, ze kterých se pro všechny potom stáčí mošt. Umístění zahrady je na obrázku č. 3. Zahrada má aktivní facebookové stránky (<https://www.facebook.com/kzpaletka>), kde se společně domlouvají na setkávání. Jednu z těchto možností využila i autorka, která se zúčastnila jednoho z těchto setkání.

Obrázek 3: Mapa umístění Zahrádky Paletka

Zdroj: (Mapa komunitních zahrad a kompostérů, 2022)

Rozhovor byl veden 29. července 2021 s dvěma koordinátorkami (koordinátor 2) a (koordinátor 3), a uživatelem 1 a uživatelem 2.

Vznik komunitní zahrady

Vznik zahrady je vázán s Městskou částí Praha 9, zahrada byla založena v květnu 2018, dále spolufinancována z evropských fondů (ERDF, IPA, ENI) z programu Interreg Danube, projekt AgriGo4Cities (Slavnostní otevření komunitní zahrádky Paletka, 2018). Jedná se tedy o nejmladší navštívenou zahradu. Přestože je relativně „mladá“, je vidět, že na ní pěstitelé udělali kus práce. Výhodou bylo, že na pozemku jsou vzrostlé ovocné stromy a zůstala zde udírna, kterou dnes všichni společně rádi využívají.

„To bylo založeno na popud Prahy 9, která dostala grant. My jsme nevznikaly jako ostatní zahrádky, zdola, ale to vzniklo tak, že Praha 9 dala inzerát do novin, že tady je tento pozemek. Tady je školka, tady byla udírna, byl tu zbořený domek, kde dříve bydlel údajně školník, který

to tady spravoval. A ta Praha 9 to dostala, oni vyrobili ty záhonky...potom nás pozvali, kdo měl zájem, kdo se přihlásil na tu první schůzi, která byla tady ve školce a tam vlastně už ty lidi, kteří byli aktivnější, začali přemýšlet, jak to navrhnout, kde budou ty záhonky.“ (koordinátor 3).

Koordinátoři a jejich motivace

V zahradě byly přítomny dvě koordinátorky, obě dvě jsou mladé ženy se vztahem k dětem. „*My obecně bojujeme s časem jako koordinátoři, protože obě dvě máme toho spoustu, i běžnou práci. Z tohoto důvodu je to malinko zanedbaný. Snažit se najít, to bych doporučovala úplně všem, co zakládají novou komunitní zahradu, být si lidsky jako co nejbliž, i si povídat dlouhý hodiny a poznat, co je zač. I mu přiblížit tu myšlenku, protože když máte tu anonymitu, tak ta nepřináší většinou nic dobrého“ (koordinátor 2).*

„*To vzniklo, když synovi byly čtyři, chtěla jsem, aby on byl u toho pěstování. Máme tu bramborový pole, aby děti viděly, jak brambory rostou a takovéto věci. Plus teda to, aby se on naučil pěstovat takový ty základní věci, zeleninu. Sklízíme jablka a moštujeme. Takže kvůli synovi a potom ta komunita. Tady jak je to sídliště, že sem lidi z paneláků můžou chodit plus jsou tady nějaký důchodci, kteří se tady začleňují, to je asi to nejdůležitější, ta komunita“ (koordinátor 3).*

Počet záhonků, počet a struktura uživatelů

Zahrada má cca 40 záhonků, celková plocha zahrady je cca 1500 m². Zahrada má 20 pěstitelských míst, ale některé jsou rozděleny na dvě části, mohou je tedy využívat dva různí členové.

„*Aktivní členství může mít až 2 záhony, kdo má pasivní členství, tak má nárok na jeden záhon. Aktivní členství spočívá v tom, že tu děláte věci pro všechny – sekáte zahradu, stříháte stromy, pečujete o to všechno. To pasivní – máte ten svůj čtvereček a na ten si chodíte, to je i dražší... My máme často rodiny – to je muž, žena, děti a chodí celá rodina, to je celkem častý. Máme tu i pány, je zajímavý, že z těch rodin to není tak, že by byly více angažované ženy nebo muži, je to tak 50 na 50. V některých rodinách to víc baví ty tatínky, v některých zase víc ty maminky, ale je to tak půl na půl.*

Věková kategorie – to si myslím, že úplně napříč. Máme tady paní kolem 60, pak tu máme mladé studentky, čerstvé maminky, celé rodiny s malými dětmi. Ty rodiny mají děti různě starý, s malinkýma dětma, holky 12, 13 - začínající pubertální děti. Dokud to dítě trochu peče s tím rodičem, tak sem chodí. Vzdělání napříč, převážně vysokoškolské“ (koordinátor 2). Aktivitu dětí a rodičů ukazuje obrázek č. 4.

Obrázek 4: Komunitní zahrada Paletka

Zdroj: koláž (Komunitní zahrádka Paletka, 2021)

Motivace a přínos uživatelů

Motivace k využívání zahrady jsou velice rozdílné. Zahrada má jednoho člena, který spolu se svou manželkou bydlí v těsné blízkosti a má k dispozici vlastní zahradu. Jeho důvodem, proč se stát členem komunitní zahrady, byla jeho snaha o kontrolu toho, co se zde bude dělat (aby to neškodilo lidem v okolí). Tento uživatel se stal ale jedním z nejdůležitějších členů, protože byl velice manuálně zručný, zkušený i po stránce zahrádkaření a stal se neocenitelným rádcem pro všechny, kteří se zahrádkařením v komunitní zahradě začínali.

„Hledají nějakou ne zábavu, ale společenský vyžití a prostě tu komunitu. Někdo jde vyloženě za tou komunitou, aby si mohl popovídat, aby si mohl udělat kamarády nejen z vrstevníků, ale i napříč generacemi... Bud' hledají komunitu, nebo vyloženě to pěstování, maminky ukazují svým dětem, že zelenina neroste v regálu supermarketu. Máme políčko brambor, pozveme všechny děti a ony jakoby vyhrabávají ty brambory. Třetí důvod je, že tíhnou k městskému

zahradnictví, jsou to lidé z paneláků. Potom v tu chvíli je pro ně důležitý, že mají kus své země, když třeba nemají balkon. Řekla bych, že od začátku založení zahrady je tady 60 – 70 % stálých lidí, tak 30 % se točí každou sezónu.

Zdá se mi, že ta úroda nesouvisí s motivací. Lidé spíše hledají vzájemnou komunikaci, že si radí - kde jsi vzal sazeničky, že je máš takový hezký...Ale myslím si, že holky, co dělají to políčko s bramborama, což je jako pro všechny, anebo dýně, takový věci, co jsou všech, když s vámi dost lidí nespolupracuje, nebo se vám to nepodaří, tak už ta motivace klesá. Ale zase je zadostiučinění, když se k tomu na konci udělá nějaký sběr, tak vlastně to si myslím, že je ten důvod, proč to ty lidi dělají pro všechny, když vidí, jakou z toho mají ostatní radost“ (koordinátor 2).

„První rok byl výborný v tom, že jsem byla strašně nadšená, to se narodil vnouček, já tady bydlím na sídlišti na Proseku, nějak jsem si uvědomila, přestože maminka měla na Moravě zahradu, že nemám cíl kam chodit a že mi chybí lidi, který jsou jiný než v práci.

Druhý rok byl úplně jiný. Na jaře mi umřela maminka na Moravě a musím říct, dvakrát mě zachránila zahrádka. Nejdřív že jsem se cítila na sídlišti sama a že mi udělalo dobře, že tady potkávám různé lidi, mladý a tak. Druhý rok byla ta máma, a kdybych neměla zahrádku, tak bych se asi zbláznila...Ale musím říct, že se mě na to někdo ptal, na to pěstování a já říkám, že mně to udělalo strašnou radost na starý kolena, já tady nikoho neznám z minulosti. Já ty lidi potkávám na sídlišti a zdravím je, povídáme si před barákem, je to úplně super. Potkali jsme se tady a bydlíme fakt kousek od sebe“ (uživatel 1).

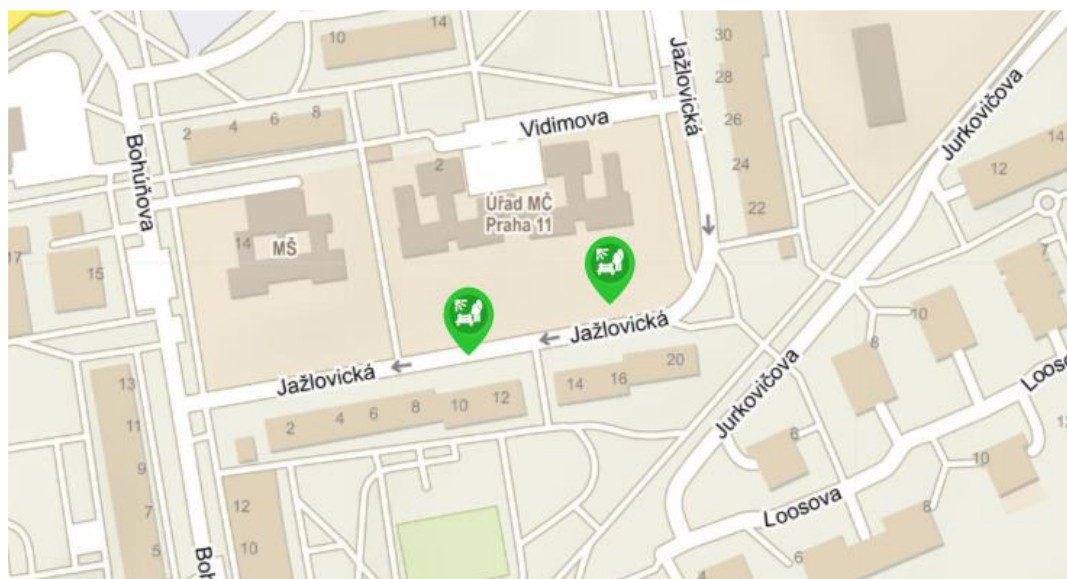
Děti na komunitní zahradě

Děti jsou zde vnímány velmi pozitivně. V těsné blízkosti je mateřská školka, se kterou zahrada spolupracuje a organizuje pro ně akce. Na samotné zahradě je umístěno pískoviště, kde si děti mohou hrát, podílí se na společném záhonku brambor a pomáhají se sklizením.

Komunitní zahrada Vidimova

Tato komunitní zahrada je největší z tří porovnávaných. Často bývá uváděna jako vzorová zahrada, je to jedna z prvních, které založila společnost Kokoza, o.p.s. Zahrada má největší zázemí, je to dáno tím, že sídlí na pozemku Úřadu městské části Praha 11, je zde k dispozici elektřina, která na předchozích zahradách nebyla připojena. Zahrada je hodně zaměřena na děti a jejich vyžití, dává jim zde mnoho prostoru, jsou vstřícní i ke psům, mají aktivní facebookové stránky (<https://www.facebook.com/KomunitnizahradaVidimova/>), kde se společně domlouvají na akcích, které pořádají. Pravidelná setkání mají ve čtvrtek od 17 hodin. Společným prostorem je také záhon bylinek, který je k dispozici pro všechny. Umístění zahrady je na obrázku č. 5.

Obrázek 5: Mapa umístění Komunitní zahrady Vidimova

Zdroj: (Mapa komunitních zahrad a kompostérů, 2022)

Rozhovor byl veden 23. září 2021 s koordinátorkou 4 a uživatelem 3.

Vznik komunitní zahrady

Zahrada vznikla v roce 2013 jako jedna z prvních v Praze. V současnosti bojuje s otázkou co dál. Zahrada je umístěna na pozemku Městské části Praha 11, ta výhledově plánuje postavit novou radnici, pokud k tomu dojde, stávající pozemek prodá. Komunitní zahrada bude potom muset uvést vše do původního stavu. Budoucnost této komunitní zahrady je nejistá, to se odráží v plánovaném rozvoji, který je zaměřen jen na menší projekty, které nejsou náročné, např. plánovaná pétanque dráha.

Koordinátoři a jejich motivace

Koordinátorka byla za zahradě se svým cca 12letým synem, který jezdil okolo na koloběžce.

„Pro mě je to kontakt s lidmi, protože pracuji z domova už osm let. Já sem chodím s notebookem dopoledne i odpoledne, takže s těmi lidmi komunikuji i jako o to víc, takže pro mě je to určitě kontakt. Je to dobrý pro mě, pro syna. Za prvý, aktivity, který se tady dějí, sociální zařazení toho dítěte, manuálnost, příroda. Já jsem vždycky jezdila, ač jsem pražská od narození, tak jsem napůl venkovská, protože jsme jezdili ven. Právě proto i mám vztah k tomu, jak se co pěstuje, jak se o to mám starat, nedělá mi problém cokoli i manuálně udělat. Takže takový pro mě přirozený relax“ (koordinátor 4).

Počet záhonků, počet a struktura uživatelů

Zahrada má nejvíce členů z navštívených zahrad. Koordinátorka rozlišovala členy, kteří zahradničí, členy, co nemají záhonek, ale rádi přijdou, a členy, kteří pouze kompostují.

„Máme řádově 50 členů, co mají záhon, ono tu není víc záhonů. Máme těch pět členů na návštěvy, pak mám asi 20 členů, co navíc kompostují, takže jsme asi 70členná komunita. Z 90 % jsou to rodiny, který chodí jako celá rodina, anebo třeba tady XXX, ten je tu úplně sám, protože toho zas baví to hrabání se v tom záhoně, XX zas chodí s celou rodinou. Takže buď chodí jako celá rodina, nebo chodí jednotlivci, je to různý.“

Zájem tady o ty záhony je větší, než máme kapacitu. Ale ani my víc těch lidí nechceme, ono je to i o tom, udržet tu komunikaci. Já si myslím, že těch 50 lidí je jako dost.“ (koordinátor 4). Aktivitu dětí a rodičů ukazuje obrázek č. 5.

Obrázek 5: Komunitní zahrada Vidimova

Zdroj: koláž (Komunitní zahrada Vidimova, 2021)

Motivace a přínos uživatelů

Jako hlavní motivace se zde objevuje komunita, následovaná výchovou a volným časem dětí a kompostování, které je na této zahradě velice podporované.

„Jedna z motivací je jakoby sdružovat se, ty lidi co bydlí tady na sídlišti. Protože je to tady hodně anonymní, jak se tady schází pravidelně stejný lidi, tak i ty děti mezi sebou tu komunitu prostě vytváří...“

Ale primárně každý má zájem o ten svůj záhonek, na kterém si každý rok zkouší pěstovat něco jiného. Je to taková oáza v tom sídlišti, děti vidí, že sem přijdou a můžou si něco utrhnout. A máme tady společný záhony, o ty se staráme všichni dohromady, aby toho prostě bylo víc. Pak tu máme další členy, kteří nejsou vůbec členy zahrady, ale mohou nosit kompost z okolí. Koho to zajímá, kdo chce žít lepším způsobem života, tak se zapojí do toho kompostování.

Dalším velkým přínosem jsou chráněné prostory. Protože když jdete po sídlišti, tak kam šlápnete, tak nevíte, kam šlápnete. A tady je to oplocené, takže ty děti se tady v létě fakt vyzují, lítají tady bosé. Takže i takový to zdravý chození. I manuálně – děti ryjí, kopou. Tak se dostanou k věcem, ke kterým by se normálně na sídlišti nedostaly. Další věc pro ty děti, že mají návod, jak se to vlastně dělá. Ty děti se mezi sebou mísí a všichni se mezi sebou znají, což je takový bezpečný prostředí pro ty děti“ (koordinátor 4).

„Máme tu známý, takže abychom se s nimi častěji viděli, a jsem z vesnice, z domu se zahradou, kde jsem zvyklá mít všechno ze stromu a ze zahrady. I to mě k tomu vedlo. Poznávání s novými lidmi, trávení volného času v přírodě a ne na balkoně ani ne v bytě a zkoušení si pěstování vlastních plodů a tak. Takže to pěstování a známí, volný čas, že jsem v zeleni“ (uživatel 3).

Děti na komunitní zahradě

Dětem je zde dán velký prostor. Do zahrady sice smí psi, ale nesmí se zde venčit, aby děti mohly běhat bosé. Zahrada je přizpůsobena i větším dětem, mají zde herní prostor, který mohou využít. Cílem je naučit děti vážit si rostlin a práce, která je nutná pro jejich pěstování.

Tabulka 1: Výsledky porovnání

KZ Za Haštalem	Zahrádka Paletka	KZ Vidimova
Vznik komunitní zahrady		
2017 podnět Městská část Praha 1	2019 podnět Městská část Praha 9	2013 podnět Kokoza, o.p.s. účast Městská část Praha 11
Koordinátoři a jejich motivace		
profesní zájem (odpovědnost jako úředník MČ Praha 1) relaxace pocit sounáležitosti	výchova syna v předškolním věku setkávání s lidmi	kontakt s lidmi, relax výchova syna
Pořádané akce pro členy		
Zahájení pěstitelské sezony Dýňobraní	Moštování Sběr brambor Třešňobraní Grilování Letní setkání I, II Podzimní setkání (dýňobraní)	společné večere grilování
Pořádané akce pro veřejnost		
ne	Uklidme Česko Zažít město jinak Víkend otevřených zahrad	SWAP Burza sazeniček a semínek Úklid okolí KZ
Počet záhonků		
22 + společný záhon vše obsazeno	cca 40 vše obsazeno	cca 50 vše obsazeno
Počet uživatelů		
cca 50	cca 50	cca 70
Struktura uživatelů		
převažují rodiny s dětmi rodiny bez dětí senioři tvoří pevné jádro cca 30% lidé ze státní správy, novinářka, lékařka	studentky rodiny s dětmi rodiny bez dětí senioři vzdělání převážně vysokoškolské manažeři, učitelé 60-70% stálých lidí	převažují rodiny s dětmi rodiny bez dětí jednotlivci senioři, co dříve měli zahrádku

cizinci (Američani, Francouzi)

Členské příspěvky v roce 2021		
ne	aktivní členství 750 Kč (účast na brigádách) pasivní členství 1 250 Kč	kompostují 399 Kč navštěvují 699 Kč pěstují rostliny i dobré vztahy 1 800 Kč (odpracují 20 hod) jen pěstují 3 800 Kč
Podmínky přijetí		
občan Prahy 1	nejsou	nejsou
Motivace uživatelů		
potřeba vlastní zahrádky zejména u seniorů vzdělávání a hra dětí relaxace, odpočinek	zábava komunita, kamarádi městské zahradničení úmrtí v rodině místo pro hry dětí vzdělávání dětí radost ze společného záhonku úroda nesouvisí s motivací	komunita – sdružování se pěstování kompostování chráněné prostory pro děti úroda nesouvisí s motivací
Získané benefity		
poznání nových sousedů mezigenerační propojení zkrášlení okolního prostředí	poznání nových sousedů	zlepšují přístup dětí a rodin k zahradě chráněný prostor (čistý a bezpečný)
Komunita nebo zahrádkaření		
50:50	komunita	komunita
Předchozí zkušenosti se zahradničením		
noví členové většinou ne	noví členové většinou ne	noví členové většinou ne
Pomoc rodinných příslušníků		
ano	ano	ano
Strávený čas na zahradě		
individuální, podle sezony	individuální, podle sezony a druhu členství	individuální, podle sezony a druhu členství
Dojíždění		
ne	ano	ano
Vnímání zahrady jako prostředek zkrášlení okolí		
ne, zahrada musí být uzamčena přínos je vidět na stromech a trávniku, který je zaléván	ano minimálně	nevím určitě
Kompostování		
ano	ano	ano
Výbava zahrady		
vodovod, konev	stoly, židle kůlna, udírna, suché WC vodovod	stoly, židle, elektřina přístup do zázemí (náradí v kůlně) altán, WC, vodovod
Společný záhon		
bylinky (malý záhon)	brambory (velký záhon) jabloně	bylinky (velký záhon)
Děti na komunitní zahradě		
umístění na dětském hřišti děti jsou prioritou	účast dětí na pěstování spolupráce s mateřskou školou bezpečné prostředí pro děti	vybudované herní prvky pro děti účast dětí na pěstování bahenní kuchyňka mohou si hrát naboso plánovaná výstavba pétanque

Zdroj: vlastní zpracování

Závěr

Všechny tři navštívené zahrady mají mnoho společných prvků. Všechny měly společnou účast Městské části, která poskytla pozemek, na kterém zahrada může být. To je zásadní rozdíl oproti zahrádkovým koloniím, kdy pozemek bývá často i soukromý. U všech návštěv byla výrazná osobnost koordinátora, z každého vyzařovalo nadšení a zapálenost pro práci na zahradě. Bylo vidět, že jim to přináší opravdovou radost, kterou přenášeli na své okolí. Pro všechny koordinátory byly také důležité děti, buď vlastní, které brali s sebou na zahradu a poskytovali jim „výuku“ v zahrádkaření, nebo cizí děti ostatních návštěvníků zahrad.

Pořádané akce pro členy se lišily v četnosti ne podle velikosti zahrad, ale spíše podle aktivity a nápadů, které měli jednotliví koordinátoři. Nejvíce aktivní je Zahrádka Paletka, ale pravděpodobně i díky velkým společným záhonům brambor a jabloní, ze kterých stáčí mošt pro vlastní členy, tuto možnost ostatní zahrady neměly. Do akcí pořádaných pro veřejnost v roce 2020 a 2021 výrazně zasáhla pandemie Covid-19, která znatelně omezila tyto možnosti. Nicméně to nebránilo koordinátorům, aby v době uvolnění nepořádali akce pro veřejnost. Kromě klasických akcí spojených se zahrádkařením zde byly pořádány i akce, které byly z úplně jiného prostředí – příkladem je burza SWAP. Společné záhonky nebo záhony měly všechny zahrádky, lišily se pouze svou velikostí, která byla úměrná velikosti a možnostem zahrady. Tento společný záhonek je prvkem, který výrazně odlišuje společenství komunitních zahrad od zahrádkových kolonií.

Počty záhonků se lišily dle velikosti zahrady, ale společným jmenovatelem je obsazenost – ta byla vždy 100 %, z toho je vidět, že zájem o městské zahradničení je mezi lidmi velký a přesahuje možnosti komunitních zahrad. **Struktura** uživatelů na všech zahradách byla stejná – převažovaly rodiny s dětmi, dále to byly rodiny bez dětí, senioři a jednotlivci. Členské příspěvky se lišily, od žádného členského příspěvku, za který ale nebyl nabízen žádný benefit v podobě možnosti společného posezení nebo možnosti společného grilování apod. až po částku 3 800 Kč/rok, kdy ale byla bonusem herní místa pro děti, možnost stolování apod.

Motivace uživatelů je velice pestrá, od osobních motivů, jako bylo úmrtí v rodině a snaha se s ním vyrovnat, po častou potřebu komunity, sdílení zážitků a navazování nových přátelství. Neopomenutelným motivem bylo také kompostování v souladu s dnešním přístupem k životnímu prostředí, kdy se lidé snaží minimalizovat odpad, které tvoří domácnost. Výzkum ukázal, že komunita je důležitější než samotné zahrádkaření, noví členové často nemají žádné zkušenosti se zahrádkařením, jen je to prostě baví a chtějí si to vyzkoušet. U seniorů je to často náhrada za zahradu, kterou měli dříve a již nemají k dispozici.

Vnímání zahrady jako přínos pro zkrášlení okolí nebyl jednoznačný, důvodem byla nutnost uzavřeného prostoru a to, že zahrady jsou často mimo hlavní veřejná prostranství, musí se často hledat a jsou někdy dostupné pouze pěšky ve větší vzdálenosti od MHD. Nicméně to je veliké plus pro rodiče s dětmi, protože děti zde mají tu největší roli, zahrady jsou jim uzpůsobovány a tvořeny tak, aby si děti mohly hrát. Tato spolupráce je o to výraznější na KZ Za Haštalem, která vznikla přímo na dětském hřišti. To je další významný rozdíl oproti zahrádkovým koloniím, kde jsou zahrádky oplocené samostatně a tato provázanost s dětmi zde není.

Použité zdroje:

Český zahrádkářský svaz [online], 2011. Praha [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <https://www.zahradkari.cz/us/praha/index.php?str=1182>

FERRIS, John, Carol NORMAN a Joe SEMPIK, 2001. People, Land and Sustainability: Community Gardens and the Social Dimension of Sustainable Development. Social Policy & Administration [online]. 2001, 35(5), 559-568 [cit. 2021-06-23]. ISSN 0144-5596. Dostupné z: <http://illinois-online.org/krassa/hdes598/Readings/People,%20land,%20and%20sustainability.pdf>

GIBAS, Petr, Lucie MATĚJOVSKÁ, Arnošt NOVÁK, Eliška ROLFOVÁ, Veronika TVARDKOVÁ, Irena VALEŠOVÁ a Martin VESELÝ, 2013. Zahrádkové osady: Stíny minulosti nebo záblesky budoucnosti?. Praha: Miroslav Všetečka - ATD. ISBN 978-80-87398-30-2.

HENDL, Jan, 2016. Kvalitativní výzkum. 4. Praha: Tisk FINIDR. ISBN 978-80-262-0982-9. Komunitní zahrada Vidimova, 2021. Facebook [online]. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/KomunitnizahradaVidimova/>

Komunitní zahrádka Paletka, 2021. Facebook [online]. [cit. 2021-11-08]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/kzpaletka/>

Komunitní zahrady Praha 1, 2021. Facebook [online]. [cit. 2021-10-06]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/komunitnizahradypraha1/>

Mapa komunitních zahrad a kompostérů [online], 2022. Praha [cit. 2022-09-10]. Dostupné z: <https://www.mapko.cz/>

Metropolitní plán Prahy [online], 2018. Praha: INSTITUT PLÁNOVÁNÍ A ROZVOJE HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY [cit. 2022-09-18]. Dostupné z: <https://iprpraha.cz/>

MIKOVCOVÁ, Markéta, 2015. Ožívání městského společenství. Lidé města [online]. (1), 73-88 [cit. 2021-07-01]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=415694>

Slavnostní otevření komunitní zahrádky Paletka, 2018. Městská část Praha 9 [online]. Praha [cit. 2021-07-31]. Dostupné z: <https://praha9.cz/slavnostni-otevreni-komunitni-zahradky-paletka>

Poděkování

Výzkum vznikl v rámci psaní bakalářské práce, tímto děkuji vedoucímu práce, doc. Ing. Janu Těšitelovi, CSc. za pomoc během konzultací a výběru zajímavého tématu.